

DEN GNAGANDE LEDAN

Manlig mjältsjuka. Förakt och självförakt. Hanna Nordenhök om apatins, kränkthetens och reaktivitetens lågintensiva eld som trots allt driver dikterna i Linus Gårdfeldts nya bok, *Den råttan*, framåt.

En lågintensiv eld brinner, liksom på undersidan av Linus Gårdfeldts nya dikter. En paradoxal flamma, utan vilken denna den samtida manliga medelklassledans poesi vore svår att vistas i. Jag drabbas genast och instinktivt av misstanken att jag inte är rätt läsare av *Den råttan*, eller åtminstone inte en läsare som till fullo kommer förmå att kritiskt omvandla den trötthet dikten väcker – och till synes vill väcka – hos mig till någonting annat än just trötthet. Är det därför jag måste börja i elden jag tillskriver den?

Den instans som säger ”jag” i Gårdfeldts tillbakalutat mjältsjuka universum marteras av en sliten värld bestående av slitna ting och människor, av sammanhang och landskap utan lyster, där det blivit ”allt svårare / att motivera det poetiska framför det politiska” liksom ”allt svårare att motivera det politiska / framför det apatiska”. Det är en grå och avtäckt värld, bara alltför vetbar och därför fadd – en värld renons på överraskningar. Den spleen den väcker tycks viral, lika utspridande sig själv som städernas ständigt pågående råttinvasioner, en förruttnad underfauna som här inte bara gnager sig upp genom, utan direkt formerar, det poetiska språkets subjekt. Underjordisk eld eller råttuterräng? Jag famlar efter ord för den matta intensitet, den passivitetens och vämjelsens upphettning, som trots allt driver denna dikt framåt.

Om ledan är en lust, en drift mot dunkla begärs dunkla mål, så syns den framförallt i boktitelns intressanta grammatik, i den ordsammansättning som betecknande nog får mig att höra min egen skånska dialekt ljuda högt i rummet. En väsnig med skorrande ”r”. *Den rrrrråttan*. Betecknande därför att den tycks stiga ur och åkalla det slags skamfyllda intimitet, den låga och

barnsliga driftsfär, som vi alla känner igen hos oss själva. "Den råttan" kan ju bara framtalas på det ofrivilliga och reptilsnabba inre idiom vi ofta önskar att vi inte disponerade över – "den råttan" hör samman med ett djupt liggande modersmål, en förtrolig och instinktiv dialekt. "Den råttan" är svordomen, könsordet, invektivet som först kommer över våra läppar i den fysiska smärtans, avundens och föraktets obehagliga ögonblick. Det är därmed en utsaga som påminner om, men också skiljer sig från, andra liknande utsagor, som "den jäveln" – "den råttan" uttrycker ingen jämbördighet, benämner ingen värdig fiende, ingen gäckande demon, utan ett skadedjur, en parasit, förstörare, sjukdomsspridare, det lägsta av det lägsta.

Råttor, alltså – men också avföring. Kanske utgör dessa två återkommande bilder just den diktens flamma jag försöker ringa in. Det är mycket anus, stjärt, ringmuskel och antydda eller explicita fekalier hos Gårdfeldt. Denna tarmtömning antar skilda skepnader, ibland tycks den synonym med världen, ibland med diktjaget självt, ibland med "själva dikten / när den faller ut ur stjärten". En utspillning och ett gnagande sker, med andra ord, som stundvis får en grå existens att gnistra till, fortskrida, drivas vidare och ut. Det är nämligen tydligt hur en tempoväxling sker tjugotalet sidor in i boken, där "den råttan" börjar ta plats i dikterna som glödande och framåtmanande funktion. Ett tankeexperiment vore här att försöka föreställa sig Gårdfeldts komposition utan vare sig omkvädet "den råttan" eller de ständigt uppdykande "stjärter och skymningar" den skriver fram – möjligen skulle den då förvandlas till en mycket stillsammare diktvärld, stillsamt bitter men bitvis också finstämd i sina observationer av skrivandet och den verklighet som omgärdar det, sin språkliga kamp.

Här har vi ett diktjag som både föraktar och självföraktar, i en exponering av världen och en självexponering som liknar ett utsträckt avsked till skrivandet, en dröm om en befriande "livsekorre" som säger: "du kommer inte alltid att skriva". Ty litteraturen, eller kanske snarare dess omgivande sociala system, är ett sken, en "lövbiff när man jobbar mycket / med pommes fritesen", ett falskt kosmos där inte minst poesin "nästan alltid värderas för högt" men där dess oförtjänta status är "något som alla involverade / tjänar på att försöka upprätthålla / även jag". Litteraturvärldens äckelväckande inverkan på detta jag är över huvud taget framträdande hos Gårdfeldt. Litteraturen som mänsklig scen liknar här ett socialt medium av hala ansikten "som skvätter mot varandra" bara för att "noggrant berömma varandras små burar att hänga ut genom / fönstret och skrika lösryckta fraser som kraftigt bekämpar / eller kraftigt motsäger alla andras lösryckta fraser".

I en sådan avförtrollad och narcissistisk ordning och socialitet återstår kanske bara att sjunka allt lägre själv, längre in i ressentimentet och den illa dolda avunden, prisgiven precis som Gårdfeldts diktjag åt futtiga tankar på vad hans förläggare – "den råttan" – gör på sina "viktiga möten" med "någon av sina oerhört framgångsrika författare". Så ska avskrädet ut ur ett poetjag som samtidigt "säljer ut [s]ina hemligheter", liksom avklädande, förfulande, blottande sig själv och sin egen navelskådning, sin bittra upptagenhet vid slarviga och orättvisa läsningar av tidigare böcker, vid pengar och irriterande

recensenter. Eller som i de pratiga och samtidigt profetiskt tvärsäkra påståenden á la Stig Larsson där detta jag visar upp sig från osympatiska sidor:

rent generellt är det endast folk som skriver bra poesi som förmår prata och skriva om poesi på ett sätt som inte är fullständigt överansträngt eller missvisande dessutom är de nästan genomgående mycket trevligare (på ett privat plan) än folk som skriver dålig poesi (det är sant)

Samtidsdikten är lort och brist, liksom jaget och världen är det, och när refrängen "den råtta" väl etablerats går det inte att läsa rader som "den poesin" med hjälp av några andra ledtrådar är det hängivna föraktets.

När Gårdfeldts bok kom ut i början av året fick den ett påtagligt könat och kluvet mottagande. Ett stup tycktes avteckna sig mellan positionerna från vilka det blev möjligt att ta emot hans dikts loja spottloskor, göra dem kritiskt och poetiskt produktiva. De mer solidariska läsarterna, även om de också rymmer invändningar, öppnar sig hos skribenter som Victor Malm (Expressen), Lars Hermansson (SR Kulturnytt) och Jack Hildén (Aftonbladet), medan Viola Bao (DN) och Josefin Holmström (SvD), på sinsemellan mycket olika sätt, båda värjer sig mot det ressentimentets monologiska tal dikten turnerar. Och här finns också flera igenkännbara komponenter som ansluter Gårdfeldts dikt till en tradition av manligt kodad poesi, inte minst familjens inskrift i dikten: jag tänker på hur hustrur och barn flimrar förbi hos poeter som Göran Sonnevi, Fredrik Nyberg, Johan Jönsson eller Jörgen Lind, ett slags knausgårdskt "Linda och barnen" där familjelivet lyfts fram som någonting konstitutivt.

Motsvarande trend syns knappast bland kvinnliga poeter, av vilka rimligtvis många, utanför dikten, tar hand om ungar och sköter hushåll. Också Gårdfeldt klär på sina söner deras overaller och sitter och skriver i sin frus ateljé, som för att understryka en tillhörighet i en vardaglig krets, i den egna kroppen och dödligheten, liksom sin egen underkastelse inför mindre glamorösa plikter. Det finns här en grad av martyrskap i sättet att markera familjens närvaro – några omvälvande samtal med denna fru eller dessa barn finns till exempel inte i dikten, snarare fyller de funktionen av just markörer. Är det framskriften av en manlig spleenfylld underdogidentitet där den lilla entiteten – familjen – utgör hägnet och utposten i en ondskefull värld, som provocerar de kvinnliga kritikerna, däribland mig själv?

Den råtta beskrivs i en baksidestext som en "motsägelsefull klago- och kärlekssång över poesin och språket och samtiden" som dessutom ska ta "avstamp i Donald Trumps seger i det amerikanska presidentvalet" – en information som i sig måste betraktas som en del av verket, eftersom dikten inte refererar särskilt tydligt till Trump, mer än att en "råtta" i en av de inledande dikterna "håller sitt segertal inne i köket" – med en nyvald presidents triumfatoriska röst skvalande från en radio? Här finns förvisso händer som "hissar flaggan", här finns "vapengnisslet" och en samtid präglad

av ständiga ”saker som köps”, tröttsamma ”åsikter” och ”rättrådig ängslan” – observationer av en värld som både placerar diktjaget inuti trollens och populismens virvel av reaktiva utsagopositioner, och avlägsnar det från den. Vad som står på spel är vad som ”går att skriva” i en mörk värld, detta ”skådespel” där vi matas med ”bländande bröd” och där ”allt språk skavs bort och blåser ut över inget”.

Så kan Gårdfeldts poetiska subjekt både vändas över ”skrivandet och dess tvivelaktiga funktion” och ”den högskoleutbildade ekomedelklassens / längtan efter det genuina och äkta”. Och samtidigt iscensätta en barnslig form av antiintellektualism där ett resonemang ur en essä av filosofen Sven-Olov Wallenstein kan avvisas som ”krystat och inte särskilt intressant”, och där detta jag på så vis pekar ut sig själv som underdog och Wallenstein som hemmahörig i en överklassvärld av ”älgjakt”. I alla händelser tecknas hos Gårdfeldt en samtid där vi snart är ”dränkta i bruna presenter” och bara hör bruset av ”finansmarknaden / rätten genom de mycket tunna rören”. Där kamrerer med ”pengapungen hängande” och kanslichefer ”i röda sportjackor” blir till komponenter i en existentiell apokalyps där det poetiska språket töms på mening. Men är det dikten som frammanar dessa och liknande tolkningar, eller är det baksidans styrande text som i själva verket producerar övertolkningar? Och stiger den vämjelsens poetik Gårdfeldt skriver fram verkligen ur en uppgivenhet över ett politiskt, socialt, globalt, existentiellt samtidslandskap ”post Trump”, eller är den i själva verket långt mer inåtvänd och privat? Den inledande rätten som håller sitt segertal i köket ska hemsöka dikten i många varianter, driva den framåt, och då i egenskap av utfall snarare än genom förtätning. Så dras vi som läser in i ett onanistiskt universum, gång på gång iscensättande föraktet för, snarare än varandet i, en bedräglig värld. En dikt framträder där ledan inför världen och den egna skriften inte kan omvandlas till någon epifanisk bländning, inte heller till det slags mörka men paradoxalt rörliga letargi som syns hos exempelvis Johan Jönsson, där gläntor av mystik skärpa skärs fram i diktens flöden – även om bokens slutdikt försöker sig på något liknande. Hos Gårdfeldt härskar en apatins, kränkthetens och reaktivitetens lågintensiva eld. Lika affektiv och svårförlöst som dikten blir också läsningen av den.

Kanske lyckas den därmed verkligen gestalta en samtida maskulinitet styrd av känslan av förfördelning och oförrätt, av språkets och konstens tomhet och människornas futtiga skenliv.

LYRIK

Den rätten
Linus Gårdfeldts
Albert Bonniers, 2019

Författarfoto: Cato Lein